

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА У РЕЗУЛЬТАТАХ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Надія Бібік

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України;

Тетяна Павлова

науковий співробітник початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

У фаховій літературі соціальна компетентність розглядається як результат соціалізації індивіда, процес його входження в соціум, оволодіння системою цінностей суспільства, навичками взаємодії з іншими людьми, дотримання установлених тут норм і правил (І. Бех, Л. Виготський, Н. Лавриченко, О. Пометун). Базовим поняттям у досліджуваному процесі є «Соціалізація».

Особливістю процесу соціалізації вважається динамічний перехід об'єктивного в суб'єктивне, діалектика організованого і стихійного, тобто довільного і того, що зумовлене приписами певного соціуму. Отже, робиться акцент на поєднанні внутрішньої і зовнішньої детермінації процесу засвоєння індивідом досвіду життя в суспільстві, виконання ним певних соціальних ролей і функцій.

Таким чином, соціалізація постає двобічним процесом, завдяки якому індивід засвоює соціальний досвід, інтегруючись у соціальне середовище, в систему наявних у ньому зв'язків, а з іншого боку—активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість. Науково доведено, що тільки народжуючись і проживаючи у соціумі, людина стає істотою суспільною. Водночас соціалізована особистість не просто пристосовується до обставин навколишнього середовища, а вчиться пізнавати світ, взаємодіяти з ним, набувати позиції суб'єкта соціального життя, який засвоює норми і цінності суспільства в процесі реалізації своєї активності і саморозвитку.

«Розвиток власного «Я» не може здійснюватися без інших людей, тобто без соціального оточення. Кожна людина, зокрема учень молодшого шкільного віку, будує своє «Я» на сприйнятих реакціях інших людей, з якими вона вступає в контакт. Через відносини з іншими, через їх оцінки людина розуміє, якою вона є (теорія дзеркального «Я» особистості). розвиваючись, особистість стає більш вимогливою у виборі індивідів, які виконують роль дзеркала, та здійснює добір зразків, що впливають на неї. Сутність процесу сприйняття індивідом інших особистостей—знаходимо в теорії «узагальненого іншого». Узагальнений інший—це загальні цінності та стандарти поведінки групи, що формують у членів цієї групи індивідуальний образ. Усвідомлення «узагальненого іншого» відбувається через процеси «прийняття» ролі та «виконання» ролі. Під час прийняття ролі—відбувається спроба перебрати на себе поведінку особистості в іншій ситуації чи в іншій ролі, наприклад, у дитячих іграх у сім'ю. Виконання ролі—це дії, пов'язані з реальною рольовою поведінкою.

Життєві цикли пов'язані із зміною соціальних ролей, з набуттям нового статусу, із відмовою від попередніх звичок, оточення, дружніх зв'язків, зі зміною способу життя.

У час, коли соціум втрачає узвичаєні канони, соціальні запити, суспільні інтереси, життєві стратегії характеризуються певною роздвоєністю, виникають компромісні подвійні конструкції.

Соціалізація учня ускладнюється в сучасних умовах вимогами дистанційного навчання.

Якісно нове соціальне поле потребує врахування стану мотивації учня, особливостей пізнавального реагування на зміст навчання, можливостей взаємодії учнів в процесі засвоєння соціальних навичок.

Важливо враховувати особливості впливу нормативних настанов, інших регуляторів на процес соціалізації учня. У науці й практиці склалися апробовані моделі соціалізації школяра, зокрема:

- предметно-тематична, що передбачає введення в навчальний план спеціального предмета або курсу, його тематичну організацію;

- міжпредметна, яка ґрунтується на виокремленні в кожній із програм навчального плану міжпредметних завдань, що разом становлять певну цілісність;
- інституціональна, коли спеціально моделюється весь стиль, проживання в школі (політика самоуправління, створення шкільної республіки);
- проєктна (розроблення соціальних проєктів);
- модель так званого доміно (сценарії, апробації різних акцій, заходів, виконання проєктів).

Предметно-тематична організації допомагає школяреві найбільш цілеспрямовано розглянути себе у взаємозв'язку і взаємозумовлені з іншими компонентами світу в системах:

- «Я»—«Я»;
- «Я» — інша людина;
- «Я» — суспільство;
- «Я» —світ.

Для розгляду проблеми соціалізації з погляду компетентнісного підходу, звернемось до вітчизняних дослідників, які вважають, що соціальна компетентність охоплює ряд аспектів, істотних з точки зору соціальних контактів індивіда з оточуючими людьми. Під: соціальним пізнанням узвичаєно розуміють знання про самого себе, про стосунки з іншими людьми, засвоєння соціальних і культурних цінностей, знання про структуру суспільства і ролі.

Як педагогічне явище соціальна компетентність є ключовою, оскільки за змістом і результатами має міжпредметарний характер, інтегрується через усі освітні галузі і спрямовується на набуття школярем окремих навичок співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм, правил і цінностей [2, с.51]

У початковій ланці школи це, предмет «Я досліджую світ», який системно і цілеспрямовано забезпечує соціальну і громадську компетентності.

Нормативне забезпечення початкової ланки освіти задає вектор її оновлення. Зокрема, прийняття Національної рамки кваліфікації як «ключового

інструменту» формування європейського освітнього простору на основі положень Болонської декларації і дозволяє досягти збалансованих обсягів, напрямів змісту та якості освіти за всіма рівнями наскрізно і прозоро вибудувати рівні кваліфікації та дескрипторів (описів) до них, які передбачають вимоги до компетентностей на різних щаблях освіти—від 0 (дошкілля) до професійного вдосконалення.

Що стосується 1 рівня (початкової школи) з напрямку соціальна і громадянська компетентність, то передбачено такі результати:

Знання і розуміння. Знати й розуміти соціальні норми, громадянські обов'язки, навички співжиття і співпраці в суспільстві.

Застосування знань і розуміння. Застосовувати знання в різноманітних ситуаціях, що передбачають виконання соціальних ролей, узгодження власних потреб з потребами інших людей для уникнення конфліктів; використовувати моделі толерантної поведінки, і що відповідають чинному законодавству, спрямовані на виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом.

Формування суджень. Формувати оцінні судження щодо власної поведінки та поведінки інших.

Комунікаційні вміння. Виявляти здатність взаємодіяти з іншими людьми, співпрацювати і досягати спільних цілей.

Здатність продовжувати навчання. Прагнути до набуття індивідуального досвіду спілкування із соціальним оточенням; досліджувати зв'язки і залежності в соціальному середовищі; встановлювати залежність результату навчання від прикладених зусиль.

Автономність. Виявляти самостійність у прийнятті рішень щодо власної поведінки в соціумі.

Кваліфікаційні вимоги конкретизовані в інших документах, а саме: «Державних стандартах початкової загальної освіти» і «Навчальних програмах» для загальноосвітніх навчальних закладів 1—4 класи з відповідних предметів інваріантної частини навчального плану.

Встановлено, що набуття соціальної компетентності забезпечується шляхом взаємодії індивіда з середовищем. Інтегруючись у систему зв'язків, відтворюючи зразки, суб'єкт взаємодії своєю чергою впливає на якісні зміни середовища.

Соціальна компетентність поширюється на різноманітні «соціальні поля» особистості, які охоплюються структурованим навколишнім світом, пов'язуючи воєдино особистісне і соціальне.

Початкова освіта справляє цілеспрямований вплив на вибір цінностей, норм поведінки, ідеалів. Вона постає одночасно і фактором, і засобом соціалізації. Цілі, методи і форми сучасної освіти, розвиваючись під впливом суспільного розвитку, визначились у межах гуманістичного напрямку. Особистісний підхід, який став серцевиною моделі особистісно орієнтованої освіти, відроджує суб'єктність, дає розуміння соціальності людини, гармонізує в освіті два істотно різних, і навіть протилежних процеси, - соціальний та індивідуальний.

Соціалізуючий вплив здійснюється, як правило, через вкраплення спеціально відібраного змісту в інші предмети або шляхом створення окремого курсу, що значно підсилює цілеспрямованість цього процесу. Наявність предмета «Я досліджую світ» зумовлює необхідність формування змісту на засадах компетентнісного підходу і обумовлювати результати його засвоєння.

У контексті компетентнісного підходу предметні знання постають як засіб пізнання світу і життєтворчості, а не кінцева мета.

Одна з найважливіших цілей навчання – навчити користуватись знаннями.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Закономірності сучасного виховного процесу // Педагогіка і психологія. №1 942) 2004. – С. 33-410
2. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Онопрієнко О. В. та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.

3. Лавриченко Н.М. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації: педагогічні роздуми і нотатки. – К., 2006. – 279 с.
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.